

อิสรภาพที่กลางใจ

พระไพศาล วิสาโล

อิสราภาพที่กลางใจ พระไพศาล วิสาโล

ชมรมกัลยาณธรรม หนังสือดีอันดับที่ ๑๐๑

- พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม พฤศจิกายน ๒๕๕๒
- จัดพิมพ์และเผยแพร่ : ชมรมกัลยาณธรรม
- เป็นธรรมทานโดย ๑๐๐ ถ.ประโคนชัย ต.ปากน้ำ
อ.เมือง จ.สมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐๒-๗๐๒-๗๓๕๓, ๐๒-๗๐๒-๙๖๒๔
โทรสาร ๐๒-๗๐๒-๗๓๕๓
- ภาพปกและ ภาพประกอบ : ศิลปินแห่งชาติ อ.จักรพันธ์ โปษยกฤต
- รูปเล่ม : วัชรพล วงษ์อนุศาสน์
- แยกสี : แคนนากกราฟฟิก
โทรศัพท์ ๐๘-๖๓๑๔-๓๖๕๑
- พิมพ์ที่ : บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทร. ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๑-๓ โทรสาร ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๔

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง
www.kanlayanatam.com
www.visalo.org

ธรรมบรณการ
ของขัวญทางปัญญา แต่

จาก

คำปรารภ

อิสรภาพที่แท้อยู่ที่ใจเรา แม้ร่างกายยังต้องพึ่งพิงอาหารและน้ำ ร้อนหนาวตามดินฟ้าอากาศ เจ็บปวดเมื่อต้องของแหลม แต่จิตใจไม่จำเป็นต้องทุกข์ไปกับกายก็ได้ แม้ชีวิตและโลกรอบตัวจะผันผวนแปรปรวน ต้องสูญเสียทรัพย์คนใกล้ชิดพลัดพรากจากไป แต่ใจก็ยังสามารถเป็นปกติได้ นี่คือศักยภาพแห่งจิตที่มีอยู่กับทุกคน เราทุกคนเกิดและเติบโตในโลกแห่งกาม แต่ก็สามารถอยู่เหนือกามได้ เราเกิดและเติบโตมาท่ามกลางความบีบคั้นแห่งทุกข์ แต่ก็สามารถอยู่เหนือทุกข์ได้ ทั้งนี้เพราะ “อริยโลกุตตรธรรมเป็นทรัพย์ประจำตัวของทุกคน” ดังมีพุทธพจน์รองรับ และมีพระบรมศาสดาเป็นแบบอย่างแห่งผู้ถึงอิสรภาพดังกล่าว

อิสรภาพที่อยู่กลางใจนั้นจะเผยแสดงปรากฏแก่เราได้ต่อเมื่ออาสวะหรือกิเลสที่ห่อหุ้มนั้นถูกทำลายลง การทำความดี สร้างสมบุญกุศล เพื่อลดละความเห็นแก่ตัว เป็นเบื้องต้นแห่งการเข้าถึงอิสรภาพดังกล่าว ยิ่งทำความดีสร้างบุญกุศลมากเท่าไร ก็ยิ่งส่งเสริมมโนธรรมภายในให้งอกงาม

และขัดเกลากิเลสให้เบาบางลง แต่หากบุญกุศลนั้นทำด้วยความเห็นแก่ตัว กล่าวคือทำเพราะอยากได้โชคลาภ ดังที่นิยมกระทำกัน ก็อาจทำให้กิเลสพอกหนาขึ้น และไกลจากอิสรภาพยิ่งกว่าเดิม ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างไร้ที่เรารู้จักวางใจอย่างถูกต้องเมื่อทำบุญสร้างกุศล กล่าวคือทำบุญเพื่อลดละมิใช่เพื่อเอาให้มากขึ้น

การลดละกิเลสนั้นทำได้หลายอย่าง นอกจากการทำบุญให้ทานแล้ว ที่สำคัญคือการบำเพ็ญจิตภาวนาและปัญญาภาวนา เพื่อให้รู้กายและใจตามที่เป็นจริง จนเห็นชัดว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเห็นว่า ตัวตน หรือ “ตัวกู ของกู” นั้นเป็นมายาภาพที่ถูกปรุงแต่งขึ้น การเห็นความจริงอย่างลึกซึ้งดังกล่าวย่อมนำไปสู่การปล่อยวางอย่างสิ้นเชิง ทำให้ความเห็นแก่ตัวปลานหายไป เมื่อกิเลสถูกทำลาย อิสรภาพที่กลางใจก็จะปรากฏในที่สุด

คำสอนของพระบรมศาสดาล้วนเป็นไปเพื่อการบรรลุถึงอิสรภาพขั้นสูงสุดดังกล่าว โดยมีพระสงฆ์สาวกและครูบาอาจารย์ทั้งหลายช่วยกันสืบต่อจนมาถึงยุคของเรา บางส่วนบางแง่ของคำสอนดังกล่าวข้าพเจ้าได้นำมาถ่ายทอดและเรียบเรียงตามกำลังสติปัญญาของตน ปราภฏเป็นบทความสี่บทที่รวมอยู่ในหนังสือเล่มนี้ สามในสี่บทเคยรวมพิมพ์อยู่ด้วยกันมาก่อนแล้วในหนังสือชื่อ คำขอที่ยิ่งใหญ่ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้จัดลำดับบทใหม่โดยมีบทความเรื่อง “บุญที่ถูกลืม” เพิ่มเข้ามา

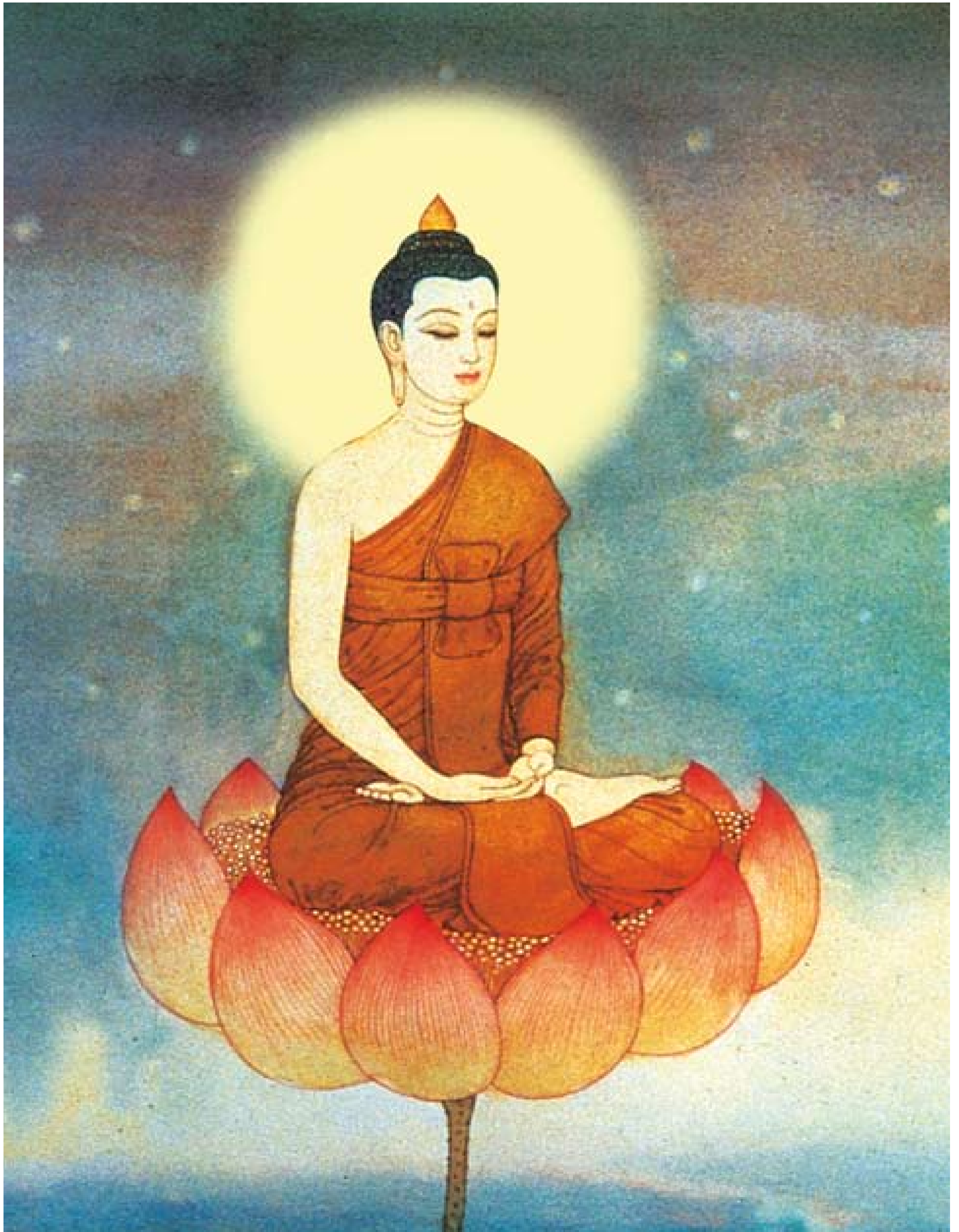
ขออนุโมทนาแก่ประธานชมรมกัลยาณธรรม ที่มีกุศลเจตนา ปราภฏนาจะพิมพ์หนังสือแจกเป็นบรรณาการแก่สาธุชนเนื่องในโอกาสขึ้นปีใหม่ ขออวยพรให้ทุกท่านมีกำลังใจและประสบความสำเร็จในการบำเพ็ญคุณงามความดี เสริมสร้างพลังแห่งมโนธรรมภายในให้เข้มแข็ง มีความสุขอันประณีตหล่อเลี้ยงใจ ไม่ระย่อในการบำเพ็ญภาวนา จนบังเกิดปัญญาแก่กล้าพาให้เห็นแจ้งัจฉธรรม กระทั่งบรรลุถึงอิสรภาพขั้นสูงสุดด้วยเทอญ

พระไพศาล วิสาโล
๑ ธันวาคม ๒๕๕๒

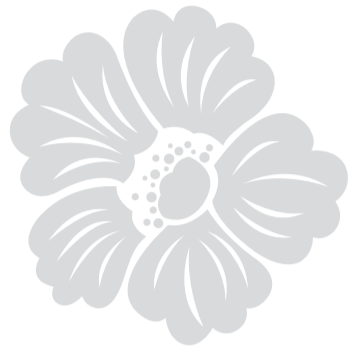
สารบัญ

อิสรภาพที่กลางใจ	๑๐
เรือเปล่า	๒๖
คำขอที่ยิ่งใหญ่.....	๔๒
บุญที่ถูกลืม.....	๖๐
ประวัติผู้เขียน	๗๘

อิสรภาพที่กลางใจ

ความเห็นแก่ตัวเป็นธรรมชาติหรือ
ลักษณะนิสัยที่เห็นได้ชัดที่สุดของมนุษย์ทุกคน
แต่ความเห็นแก่ตัวไม่ใช่สิ่งเลวร้ายไปเสียหมด
อย่างน้อยมันก็จำเป็นต่อความอยู่รอดของทุก
ชีวิต ทุกชีวิตนั้น ไม่ว่าจะคน สัตว์ พืช มีหน้าที่
ประการแรกสุดคือ อยู่รอดให้ได้เพื่อแพร่พันธุ์
จะทำเช่นนั้นได้ต้องมีความเห็นแก่ตัวหรือนึกถึง
ตัวเองก่อน โดยเฉพาะเมื่อทรัพยากรมีจำกัด
ถ้าไม่มีความเห็นแก่ตัว ก็อาจไม่มีแรงขับให้ไป
แข่งขันหรือแย่งชิงทรัพยากรเหล่านั้นมาจน
สำเร็จ

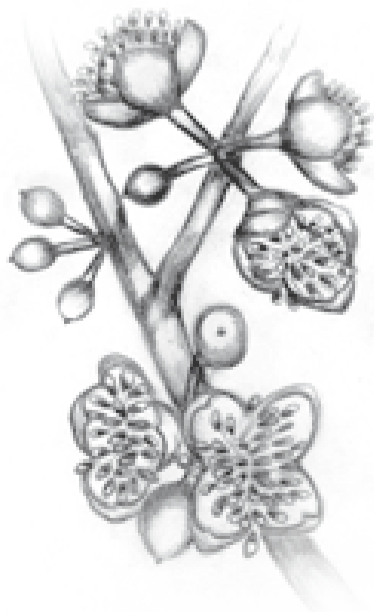

ความเห็นแก่ตัวทำให้เรามีความสุขที่ได้
เสพและครอบครอง ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นทรัพย์
สมบัติ ชื่อเสียง อำนาจ ยิ่งได้เสพและ
ครอบครองมากเท่าไร ก็ยิ่งมีความสุขเท่านั้น
ทุนนิยมและบริโภคนิยมมีเสน่ห์กับผู้คนก็เพราะ
มันตอบสนองความเห็นแก่ตัวและปรนเปรอ
ความสุขประเภทนี้ได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม
ความเห็นแก่ตัวเป็นตัวการสำคัญทำให้ผู้คน
เป็นทุกข์เมื่อต้องสูญเสียทรัพย์หรือพลัดพราก
จากชื่อเสียง อำนาจ อีกทั้งยังเป็นแรงกระตุ้น
ให้เกิดความโลภอย่างไม่สิ้นสุด และเป็นแรงขับ
ให้เกิดความโกรธเกลียดเมื่อไม่สมหวัง ทั้ง
ความโลภและความโกรธเกลียด ล้วนเป็นไฟเผา
ลนจิตใจ ดังนั้น ยิ่งเห็นแก่ตัวมากเท่าไร ก็ยิ่ง
ทุกข์มากเท่านั้น

แต่คนเราไม่ได้มีแต่ความเห็นแก่ตัวเท่านั้น ลึกลงไปในจิตใจ เรายังมีความเห็นอกเห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น ความเสียสละและความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งหมดนี้เรียกรวมๆ กันว่า คุณธรรม ธรรมชาตินี้เองที่ทำให้เรามีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ส่วนรวม แม้ตนเองจะลำบากหรือสูญเสียทรัพย์ การที่เราภูมิใจเมื่อได้ทำความดี แม้ไม่ได้รางวัลหรือคำสรรเสริญ ก็เพราะเรามีความใฝ่ดีอยู่ในจิตใจด้วยกันทั้งนั้น ธรรมชาตินี้ทำให้เราสามารถมีความสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงทรัพย์ ยศ อำนาจ เป็นความสุขทางใจที่ประณีตและลึกซึ้งกว่าความสุขอย่างแรก ศาสนามีความสำคัญกับมนุษย์ก็เพราะตระหนักถึงธรรมชาตินี้ของมนุษย์ อีกทั้งยังสามารถนำพามนุษย์เข้าถึงความสุขทางใจได้ด้วย

ธรรมชาติที่เป็นความเห็นแก่ตัวนั้น
เปรียบเสมือนเปลือกหรือผิวชั้นแรกของจิตใจ
ถัดจากนั้นลงมาคือธรรมชาติส่วนที่เป็น
คุณธรรมหรือความใฝ่ดี จิตใจของคนที่มีความ
เห็นแก่ตัวมาก (ไม่ว่าจากการกล่อมเกลาเลี้ยงดู
หรือจากการดำเนินชีวิตที่ผิดทาง) ย่อมมี
เปลือกหรือผิวชั้นแรกที่หนา จนยากที่คุณธรรม
หรือความใฝ่ดีจะฝ่าออกมาได้ ส่วนคนที่มี
ความเห็นแก่ตัวน้อย เปลือกหรือผิวชั้นแรก
จะบาง เปิดโอกาสให้คุณธรรมหรือความใฝ่ดี
แสดงตัวออกมาได้ง่าย

คุณธรรมหรือความใฝ่ดีนั้นแสดงตัวออกมาได้ด้วยหลายสาเหตุ ประการแรกคือ เมื่อเห็นหรือรับรู้ความทุกข์ของผู้อื่น เมตตาหรือความปรารถนาดีนั้นย่อมทนเฉยได้ยากเมื่อเห็นผู้อื่นกำลังประสบความทุกข์ คนธรรมดาย่อมรู้สึกกระอักกระอ่วนใจ หากเมินเฉยคนที่ล้มป่วยต่อหน้า เขาย่อมลงมือช่วยเหลือผู้ป่วยคนนั้น แม้ว่าจะต้องเสียงานเสียการก็ตาม แต่ถ้าความเห็นแก่ตัวมีมาก เมตตาย่อมไม่มีพลังพอที่จะฝ่าเปลือกชั้นแรกซึ่งหนากระด้างออกมาได้ เว้นเสียแต่ว่าความทุกข์ยากนั้นเกิดขึ้นอย่างท่วมท้น ดังกรณีสีนามิ ในยามนั้นเปลือกหนาของผู้คนจำนวนมากถูกกระเทาะออก เปิดช่องให้ความดีได้พรั่งพรูออกมา จนเกิดคลื่นน้ำใจหลังไหลสู่ผู้

ประสบทุกข์อย่างไม่เคยมีมาก่อน เมตตาและ
ความเสียสละของคนนับพันๆ มีพลังถึงขั้น
เอาชนะความกลัวและความรักสบาย สามารถ
ไปกินนอนอยู่ข้างศพที่เน่าเหม็น ด้วยวัตถุ
ประสงค์เพียงประการเดียวเท่านั้น คือ “พาเขา
กลับบ้าน”

คุณธรรมหรือความดียังมีพลังจน
สามารถฝ่าเปลือกนอกออกมาได้ เมื่อผู้อื่น
ทำความดีกับตน อัมธพาลที่ชอบแกล้งเพื่อน
รุ่นน้อง แต่เลิกนิสัยดังกล่าว หลังจากที่รุ่นน้อง

ช่วยเหลือเขาในยามยากลำบาก โดยมีได้แสดง
ความโกรธเกลียดเลย โจรซึ่งกำลังจีเอาทรัพย์
จากเหยื่อ เปลี่ยนท่าทีเมื่อเหยื่อช่วยเหลือแก้ตัว
กับตำรวจที่เผชิญเดินผ่านมาเห็นเหตุการณ์
*ความดีของคนๆ หนึ่ง สามารถปลุกเร้าความดี
ของอีกคนหนึ่งให้ตื่นขึ้นมา และมีพลังจน
สามารถเอาชนะความเห็นแก่ตัวหรือความชั่ว
ได้* ไม่ว่าจะเลวแค่ไหน ความใฝ่ดีก็ยังมีอยู่ในใจ
เขา แต่อาจหลับไหลหรือสงบงัน แม้กระนั้นก็
สามารถฟื้นขึ้นมาและแสดงตัวออกมาให้
ปรากฏได้ หากถูกกระตุ้นเร้าด้วยความดีที่ทรง
พลังของอีกคนหนึ่ง

อันที่จริง ไม่ต้องถึงกับมีผู้อื่นมาทำความดีด้วย เพียงแค่มีคนเห็นหรือยอมรับความดีของตน หรือแม้กระทั่งเชื่อมั่นว่าตนมีความดีก็สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ความใฝ่ดีมีพลังจนกลายเป็นคนใหม่ได้ นักเรียนที่เกเร เหลือขอจนครูแทบจะหมดหวัง สามารถเปลี่ยนเป็นเด็กว่าง่ายและตั้งใจเรียน เมื่อครูยกย่องความดีบางอย่างของเขาซึ่งคนอื่นมองไม่เห็น การชื่นชมความดีของใครสักคน แม้อ่อนนั้นเขาอาจไม่ได้ทำตัวให้ดีสมกับคำชื่นชม แต่ก็สามารถปลุกเร้าความใฝ่ดีในใจเขาให้มีพลังจนเปลี่ยนนิสัยได้

ครูที่ติดการพนันจนถึงกับตั้งบ่อนหน้าโรงเรียน เลิกนิสัยดังกล่าวและกลายเป็นครูที่น่าศรัทธา เพราะได้ยืมนายอำเภอกล่าวสรรเสริญครูว่าเป็นปูชนียบุคคลที่ตนสามารถไหว้ได้อย่างสนิทใจ แม้ตอนนั้นจะรู้ลึกอับอาย แต่ก็ทำให้ความอยากเป็นครูดีเกิดมีพลังฮึดสู้ขึ้นมา จนเอาชนะนิสัยติดการพนันได้

ในยามที่จิตมีความสงบ มีปีติ หรือเป็นสมาธิ กุศลภาวะดังกล่าวสามารถปลุกคุณธรรมหรือความใฝ่ดีให้มีพลังขึ้นมาได้เช่นกัน เมื่อบุคคลได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สงบสงัด หากจิตโน้มสู่ความสงบ ความเห็นแก่ตัวจะลดลง ความเมตตาปรารถนาดีจะบังเกิดขึ้น ในทำนองเดียวกันเมื่ออยู่ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพุทธรูป หรือเห็นผู้อื่นทำความดีต่อกัน ปีติที่เกิดขึ้นย่อมหนุนเสริมให้ความใฝ่ดีมีพลัง จนสามารถชำระเปลือกชั้นแรกออกมาได้

อย่างไรก็ตาม จิตของเราไม่ได้มีธรรมชาติเพียงสองชั้นหรือสองระดับเท่านั้น ลึกลงไปยังมีธรรมชาติชั้นที่สาม ซึ่งถือได้ว่าอยู่กลางใจได้แก่ สภาวะที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส ปลอดพ้นจากความเห็นแก่ตัว หรือความยึดถือในตัวตน เป็นสภาวะที่เส้นแบ่งระหว่าง “ฉัน” กับ “ผู้อื่น” หายไป เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่ง

เดียวกับสรรพสิ่ง จิตอยู่เหนือการแบ่งเป็นชั่ว
หรือมองโลกเป็นคู่ตรงข้าม ไม่ว่าจะดี-ชั่ว สุข-ทุกข์
ได้-เสีย เกิด-ตาย ดังนั้น จึงไม่หวั่นไหวกับ
ความผันผวนปรวนแปร หรือความพลัดพราก
สูญเสียดัง เป็นสถานะที่อยู่เหนือโลกธรรม
ไม่ว่าการได้หรือเสื่อมจากลาภ ยศ สุข สรรเสริญ
สถานะดังกล่าวมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า “โลกุตตระ”
ท่านอาจารย์พุทธทาสบางทีก็เรียกว่า “จิตว่าง”

สภาวะดังกล่าวเป็นธรรมชาติส่วนที่ลึกที่สุด ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถประจักษ์ได้ ดังมีพุทธพจน์ว่า “อริยโลกุตตรธรรม เป็นทรัพย์ประจำตัวของทุกคน” และอีกที่หนึ่งว่า “จิตนั้นประภัสสร แต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสที่เกิดขึ้นภายหลัง” แม้แต่โจรหรือฆาตกรก็มีธรรมชาติส่วนนี้อยู่ แต่ความเห็นแก่ตัวขัดขวางไว้จึงไม่สามารถแสดงตัวออกมาได้ ขณะที่คนดีจำนวนไม่น้อยก็ติดอยู่ในความดีและยึดมั่นในตัวตนอยู่ จึงไม่สามารถประจักษ์ซึ่งโลกุตตรสภาวะได้ แต่ก็ใช้ว่าจะไม่สามารถสัมผัสได้เลย ยามที่จิตว่างจากกิเลส คลายความยึดถือในตัวตน มีสติรู้ทันในผัสสะและเวทนา จนตัวตนไม่อาจเกิดขึ้นได้ สภาวะดังกล่าวก็สามารถปรากฏให้สัมผัสได้แม้ชั่วขณะ ดังท่านอาจารย์พุทธทาสเรียกว่า “นิพพานน้อยๆ”

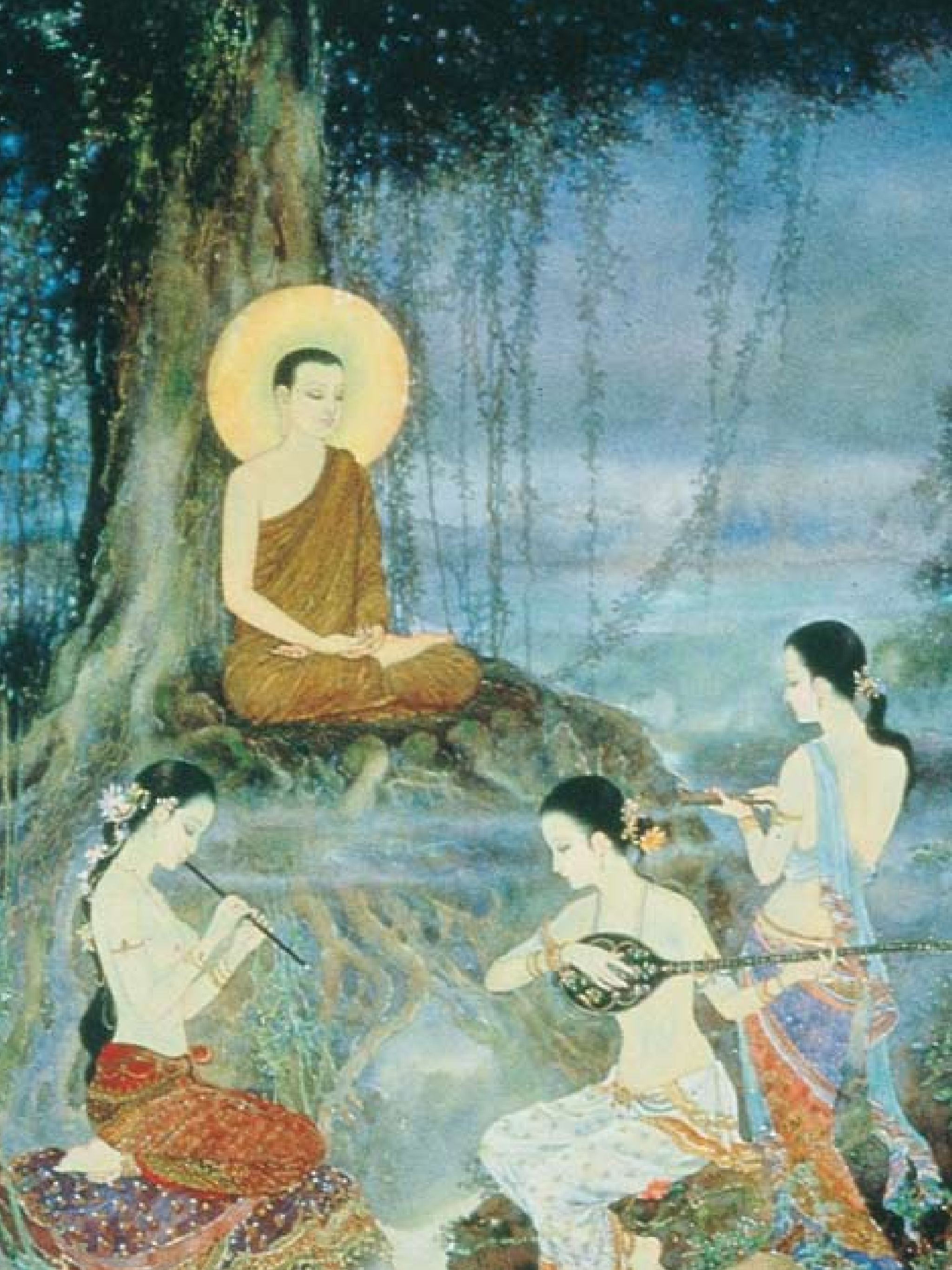
คำว่า “จิตวิญญาณ” (spirituality) ซึ่งถูกนิยามกันอย่างหลากหลาย กล่าวอย่างถึงที่สุดก็หนีไม่พ้นธรรมชาติสองชั้นในสุดคือธรรมชาติส่วนที่เป็นคุณธรรม กับธรรมชาติส่วนที่อยู่เหนือโลกและตัวตน

พุทธศาสนายอมรับธรรมชาติทั้งสามระดับ หลัก “อัตถะ ๓” มีขึ้นเพื่อสนองความต้องการในสามระดับของมนุษย์ กล่าวคือ ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือประโยชน์ปัจจุบัน เน้นสิ่งซึ่งจับต้องได้ (เช่น ทรัพย์สมบัติ อาชีพการงาน สถานภาพ) เป็นการตอบสนองธรรมชาติที่มุ่งประโยชน์ส่วนตน ๒) สัมปรายิกัตถะ หรือประโยชน์ชั้นเลይตาเห็น เน้นความรู้สึทึ่เป็นกุศล (เช่น ความภูมิใจ ความอิมใจ) เพื่อส่งเสริมธรรมชาติที่ใฝ่ดีมีคุณธรรม และ ๓) ปรมัตถะ หรือจุดหมายสูงสุด มุ่งที่การเสริมสร้างธรรมชาติส่วนที่สามให้ประจักษ์แจ้ง

ความทุกข์ของมนุษย์ กล่าวโดยสรุป
เกิดขึ้นเพราะการไม่รู้ในธรรมชาติของตน
อย่างรอบด้าน ทำให้ติดอยู่ในเปลือกชั้นแรก
หรือไม่สามารถข้ามพ้นธรรมชาติชั้นที่สอง เพื่อ
เข้าถึงสภาวะที่อิสระโปร่งโล่งอย่างแท้จริง
หน้าที่ต่อชีวิตแท้จริงแล้วมิได้มีเพียงเพื่อรักษา
ตนให้อยู่รอดและแพร่พันธุ์เท่านั้น หากยังต้อง
คำนึงถึงเพื่อนมนุษย์ และนำพาตนให้เข้าถึง
อิสรภาพและความสุขสงบอย่างแท้จริง

เรือเปล่า

จางจื่อเป็นปราชญ์จีนโบราณ ซึ่งมักนำเสนอปรัชญาที่ลึกซึ้งโดยอาศัยเรื่องเล่าที่ง่าย ๆ เรื่องหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงคือ “เรือเปล่า” จางจื่อเริ่มต้นด้วยการเล่าว่า ชายคนหนึ่งกรรเชียงเรืออยู่ในแม่น้ำ ถ้าหากมีเรือเปล่าลำหนึ่งมาชนเข้าแม่เจ้าของเรือกรรเชียงจะเป็นคนเจ้าโทษะ เขาก็คงโกรธไม่ได้มาก แต่ถ้าเห็นคนอยู่ในเรือนั้น เขาคงต้องตะโกนบอกให้พายเรือหนีไปให้พ้น ถ้าอีกฝ่ายยังไม่ได้ยิน ก็ต้องตะโกนดังขึ้นเรื่อย ๆ

จนอาจถึงต้องร้องด่า ทั้งนี้ก็เพราะมีคนอยู่ในเรือลำนั้น แต่หากปฏิกิริยาดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นเลย ถ้าหากไม่มีคนอยู่ในเรือลำนั้น

ดังนั้นจางจื่อจึงแนะนำให้เราทำเรือของเราให้ว่างเปล่า หรือทำตนเป็น “เรือเปล่า” เพื่อจะได้ข้าม “แม่น้ำ” อย่างสะดวกสบาย ไม่มีใครมาขัดขวางหรือกระทบกระทั่งด้วย

มองอย่างพุทธ “เรือเปล่า” ก็คือจิตที่ว่างเปล่าจากตัวตน หรือพูดให้ถูกต้องกว่านั้นก็คือจิตที่ว่างเปล่าจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนนั่นเอง ผู้ที่มีจิตว่างเปล่าตามนัยดังกล่าวย่อมอยู่ในโลกนี้ได้อย่างราบรื่นและผาสุก แม้จะไม่ถึงกับปลอดพ้นจากการถูกตะโกนด่าว่าดังเรือเปล่าของจางจื่อ แต่คำตะโกนด่าว่านั้นย่อมไม่อาจทำให้ทุกข์ได้ เพราะไม่มีตัวตนออกไปรับคำด่า ใช้หรือไม่ว่า ถ้ามีตัวตนหรือยึดมั่นถือมั่นใน “ตัวกู” เมื่อไร ก็อดไม่ได้ที่จะนำเอาคำด่านั้นมาเป็น “ของกู” เกิดความสำคัญมั่นหมายว่า “ตัวกู” ถูกด่า หรือมี “ตัวกู” เป็นเป้าให้คำด่าว่านั้นเข้ามากระทบกระแทก

ตัวตนหรือความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนนั้น เป็นที่มาแห่งความทุกข์ทั้งหลายของมนุษย์ ไม่ใช่แค่ทุกข์เพราะถูกต่อว่าเท่านั้น หากยังทุกข์เมื่อประสบกับความสูญเสียพลัดพราก เพราะไปสำคัญผิดว่าสิ่งที่สูญเสียไปหรือบุคคลที่พลัดพรากไปนั้นล้วนเป็น “ของกู” แม้แต่เวลาเจ็บปวดทางกาย ก็ยังทุกข์ไปถึงใจ เพราะไปสำคัญมั่นหมายว่า “กูเจ็บ” ท่านอาจารย์พุทธทาสเปรียบเทียบให้เห็นง่ายๆว่า เมื่อมีดบาดนิ้ว ถ้าไปสำคัญมั่นหมายว่า “มีดบาดฉัน” เมื่อไหร่ จะเจ็บยิ่งกว่าเวลาารู้สึกว่า “มีดบาดนิ้ว” เสียอีก

ทั้งๆที่สมัยนี้เต็มไปด้วยความสะดวกสบายและความพร้อมทางวัตถุมากมาย แต่เหตุใดผู้คนจึงทุกข์กันง่ายและทุกข์กันมากเหลือเกิน คำตอบก็คือเพราะไม่รู้เท่าทันความจริงข้อนี้ แถมยังเน้นตัวตนกันมากขึ้น จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนอย่างสูง อะไรก็ตามที่ปรนเปรอ พะเน้าพะนอ หรือตอบสนองความต้องการของตัวตน เป็นต้องทำหรือหามาให้ได้ ดังนั้น จึงเกิดความต้องการไม่รู้จักหยุดหย่อน ผลคือเกิดความเร่าร้อน เครียด กระสับกระส่าย และเกิดความขัดแย้งกระทบกระทั่งกับผู้คนมากมาย ไม่เว้นแม้แต่คนใกล้ตัว ความขัดแย้งนี้บ่อยครั้งก็ลุกลามเป็นการประหัตประหารระหว่างกลุ่มชน เพราะการแบ่งเขาแบ่งเรา ใครก็ตามที่ไม่ใช่ “พวกกู” ก็ถือเป็นศัตรูไปหมด

ตัวตนนั่นไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริง แต่เกิดจากการปรุงแต่งขึ้นมาเองของจิต (ซึ่งตัวมันเองก็ไม่มีตัวตนนอยู่เช่นกัน) เมื่อปรุงแต่งแล้วก็เข้าไปยึดมั่นถือมั่นซ้ำเข้าไปอีก (เหมือนคนที่คิดเอาเองว่าแพนนอกใจ แล้วก็ยึดมั่นกับความคิดความเชื่อนั้น จนไม่ยอมเปิดใจรับความจริง) แต่ไม่ว่าจะยึดมั่นตัวตনอย่างไร มันก็ไม่สามารถเป็นไปตามใจเราได้ อาการอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำก็คือความเป็น “ฉันท” นั้นแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เมื่อประสบความสำเร็จก็สำคัญ

ว่า “ฉันเป็นคนเก่ง” แต่เมื่อล้มเหลวก็เปลี่ยนมารู้สึกว่าเป็นคนไม่เก่ง” บางคนรู้สึกว่าเป็น “ตัวตนของฉันคือชายชาติทหาร” แต่พอโดนโรคภัยเกาะกินติดต่อกันหลายปีความรู้สึกว่า “ฉันเป็นผู้ป่วยใกล้ตาย” ก็เข้ามาแทนที่ อันที่จริงในวันหนึ่งๆ ความสำคัญมันหมายความว่าฉันเป็นนั่นเป็นนี่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้นับสิบๆ อย่าง เช่น เป็นพ่อแม่เมื่ออยู่กับลูก เป็นอาจารย์เมื่อพบหน้าศิษย์ และเป็นลูกน้องเมื่อไปหาเจ้านาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความเป็นฉันนั้นเป็นสิ่งที่จัดปรุงแต่งขึ้นเอง หาได้มีจริงไม่

อะไรก็ตามที่ไม่มีอยู่จริง ย่อมชวนให้เรา
ฉุกคิดสงสัยในความมีอยู่ของมัน ตัวตนก็เช่น
กัน ความเกิดดับและแปรเปลี่ยนอยู่เสมอของ
“ตัวกู” หรือความเป็นฉัน ทำให้ในส่วนลึกของ
จิตใจ เราย่อมอดสงสัยไม่ได้ว่าตัวตนมีจริงหรือ
ความไม่มั่นใจว่าตัวตนมีอยู่จริงนั้นคอยรบกวน
จิตใจของเราเป็นครั้งคราว แต่คนเรานั้นยากที่
จะยอมรับได้ว่าตัวตนไม่มีอยู่จริง กล่าวได้ว่าเป็น
สัญชาตญาณของคนเราที่ต้องการมีตัวตนให้
เป็นที่ยึดมั่นถือมั่น ดังนั้น จึงพยายามกดความ
ลังเลสงสัยนี้เอาไว้ลึกลงไปถึงจิตไร้สำนึก แต่
ไม่มีอะไรที่เราสามารถกดไว้ในจิตไร้สำนึกได้
ตลอด ความลังเลสงสัยดังกล่าวก็เช่นกัน มันไม่

ได้หายไปไหน แต่ผุดออกมาสู่จิตสำนึกโดยแสดงตัวในรูปลักษณะอื่น เช่น ความรู้สึกพร่องคับข้องใจ กระสับกระส่าย ไม่เป็นสุข หรือมีความรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างที่ขาดหายไปในชีวิต เกิดความรู้สึกว่าชีวิตนี้ว่างเปล่าพิกลอาการเหล่านี้ทำให้เรารู้สึกทุกข์อยู่ลึกๆ แต่หาไม่พบว่าเป็นอะไร

เป็นเพราะเกิดอาการดังกล่าว คนจำนวนไม่น้อยจึงพยายามแสวงหาวัตถุมาครอบครองให้มากที่สุด ไม่ใช่เพื่อความสะดวกสบายหรือเพื่อประนเปรอตัวตนเท่านั้น จุดหมายที่ลึกลงไปกว่านั้นก็คือเพื่อถือเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็น “ตัวกูของกู” หรือเพื่อยืนยันความมีอยู่ของตัวตนอะไรที่เป็นวัตถุรูปธรรม จิตก็อยากเข้าไปยึดถือเป็นตัวตน ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ตัวตน และเพื่อความมั่นคงของจิตใจ

พฤติกรรมอีกประเภทที่แสดงออกมากก็คือการเข้าไปผูกพันยึดติดกับสิ่งที่ใหญ่กว่าตัวเอง อาทิ ชุมชน แก๊ง ตลอดจนชาติ (หรือแม้แต่บริษัท) การไปผูกพันกับสิ่งเหล่านี้ก็เพื่อถือเอาเป็น “ตัวกู ของกู” และเพื่อสร้างความมั่นคงของตัวตนเช่นกัน ยิ่งยึดถือมากเท่าไรก็ยิ่งมั่นใจในความมีอยู่ของตัวตน ทำให้ชีวิตไม่ว่างเปล่าอีกต่อไป

อันที่จริงแม้กระทั่งการตื่นร่นอยากมีชื่อเสียงหรือ “อยากดัง” ซึ่งเป็นพฤติกรรมขอดนิยมของคนยุคปัจจุบัน ก็อธิบายได้ด้วยสาเหตุเดียวกัน การที่ผู้คนอยากให้ตนเองเป็นที่รู้จัก ลึกลงไปก็เพื่อยืนยันว่าตัวฉันมีอยู่จริง เพราะถ้าไม่มีคนรู้จัก ก็เท่ากับเป็น “nobody” คือนอกจากชีวิตจะไม่มีคามหมายแล้ว ยังหมายถึงการไม่มีตัวตนในสังคม ลึกลงกว่านั้นยังตอกย้ำความสงสัยคามไม่มีตัวตนให้หนักขึ้น

แต่ไม่ว่าจะครอบครองทรัพย์สินสมบัติ
มากมายเพียงใด มีกลุ่มก้อนสังกัดยิ่งใหญ่หรือ
รักชาติแค่ไหน มีชื่อเสียงขจรขจายอย่างไร ก็ไม่
สามารถขจัดความรู้สึกพร่อง คับข้องใจ กระสับ
กระส่ายในส่วนลึกไปได้ ความรู้สึกว่าชีวิตว่าง
เปล่านั้นจะมารบกวนอยู่เรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะ
ไม่ว่าจะทำอย่างไร เราก็ไม่สามารถมีตัวตนที่
เที่ยงแท้ยั่งยืนอยู่ได้

ทางออกจากทุกข์ที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ที่
การแสวงหาตัวตนที่เที่ยงแท้ยั่งยืนหรือมั่นคง
ให้ได้ แต่อยู่ที่การยอมรับความจริงเสียแต่แรก
ว่าตัวตนนั้นหาอยู่จริงไม่ รวมทั้งขจัดความกลัว
ที่ไม่มีตัวตนอยู่จริง การยอมรับดังกล่าวไม่ได้
เกิดจากการคิดเอง แต่เกิดจากการประจักษ์ถึง
มายาภาพของตัวตน เห็นถึงอาการของจิตที่
ปรุงแต่งความเป็นตัวฉันขึ้นมา รวมถึงตระหนัก
ถึงโทษของการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ว่าทำให้
เป็นทุกข์เพียงใด

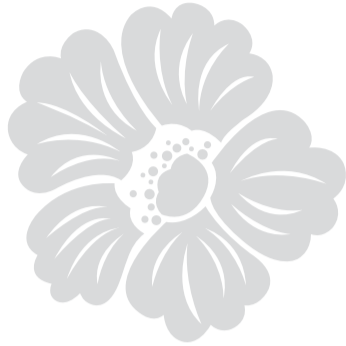
การมีปัญญาเห็นความจริงดังกล่าวอย่าง
ถึงที่สุดอาจเป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน
แต่เราก็สามารถฝึกฝนตนเองได้ในชีวิตประจำ
วัน เริ่มจากการสังเกตถึงความเป็นตัวฉันที่
ผันแปรตลอดเวลา และอาการ “ตัวกู” ที่ชอบ
เล่นออกมารับคำตำหนิ หรือสิ่งไม่พึงปรารถนา
ที่มากกระทบ มองให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้น
ตามมา และเปลี่ยนมาใช้สติและปัญญาออกรับ
สิ่งกระทบดังกล่าว ไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่สนใจว่า
“ตัวกู” จะได้รับการปรนเปรอหรือถูกกระทบ
จำคำของซุนวูได้หรือไม่ ที่ว่า “*บุกต้องมิหวัง
ค้ายกย่อง ถอยต้องมิกลัวอัปอาย*” จะรักจะ
ถอยก็เพราะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมหรือ
“ความถูกต้อง” เป็นที่ตั้ง มิใช่เพราะเอาตัวตน
หรือ “ความถูกต้อง” เป็นใหญ่

ด้วยวิธีนี้แหละ เราจึงจะค่อยๆ กลายเป็น
“เรือเปล่า” ที่ข้ามฝั่งได้อย่างราบรื่นและปลอดภัย

คำขอที่ยิ่งใหญ่

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความอยู่รอด ไม่ใช่แต่มนุษย์เท่านั้นที่ตระหนักถึงความจริงข้อนี้ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีกหลายชนิดที่อยู่ด้วยกันเป็นฝูงก็ “รู้” เช่นกัน สัตว์เหล่านี้รู้ว่า มันไม่อาจอยู่ได้ด้วยลำพังตนเอง แต่ต้องพึ่งพาอาศัยตัวอื่นด้วย ความสมัครสมานสามัคคีจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก แต่ในการอยู่ร่วมกันนั้น การกระทบกระทั่งหรือความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ในกรณีเช่นนั้นจะทำอย่างไร

สัตว์หลายชนิดเลือกใช้วิธี “คืนดี” กัน เมื่อแพะทะเลาะกันเรื่องอาหาร ไม่นานมันจะกลับมาแสดงความเป็นมิตรต่อกัน เช่น เลียขน หรือเอาจมูกใช้ลำตัวของปรปักษ์ที่เพิ่งปะทะกัน ปลาโลมาก็เช่นกัน หลังจากต่อสู้กันแล้ว มันจะเอาตัวมาสีกันเบาๆ หรือไม่ก็เอาปากคุณหลังของอีกตัว แม้แต่หมาป่าไฮยีนาซึ่งขึ้นชื่อว่าดุร้ายและเจ้าอารมณ์ ก็ยังหันหน้าเข้าหากัน หลังจากทะเลาะกันอย่างดุเดือด มีการเลียตัว หรือถูสีข้างกัน ยิ่งญาติที่สนิทกับมนุษย์ด้วยแล้ว ไม่ว่าจะชิมแปนซี กอริลลา หรือโบโนโบ ล้วนเป็นนักคืนดีที่มีลูกเล่นแพรวพราว ไม่ใช่แค่หาเหาหรือเกาหลังให้เท่านั้น หากยังยอมให้ขึ้นคร่อม อย่างหลังนี้เป็นลักษณะเด่นของโบโนโบเลยทีเดียว

น่าสังเกตว่าในการคืนดีกันนั้น ลัทธิที่ว่าที่อ่อนแอหรือพ่ายแพ้ในการต่อสู้จะเป็นฝ่ายริเริ่มเข้าหาก่อน (ยกเว้นโบโบโบ ซึ่งตัวที่ชนะจะเป็นฝ่ายริเริ่มก่อน) มองจากสายตามนุษย์ นี่เป็นกฎป่าที่ถือว่าอำนาจเป็นใหญ่ ดังนั้นตัวที่อ่อนแอก็ต้องยอมสยบตัวที่แข็งแรง แต่มองในอีกแง่หนึ่ง จะสังเกตว่าสัตว์เหล่านี้ไม่เคยเถียงกันว่า ใครผิด ใครถูก แน่ละ มันคงไม่มีปัญญาพอที่จะตั้งมาตรฐานถูก-ผิดอย่างมนุษย์ แต่อย่างน้อยมันก็รู้ว่าการเป็นศัตรูกันนั้น ไม่มีผลดีทั้งต่อตัวมันเองและต่อทั้งฝูง มันอาจโง่ในหลายเรื่อง แต่มัน “ฉลาด” พอที่จะรู้ว่าเป็นมิตรกันนั้นดีกว่าเป็นศัตรูกัน จะโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือการส่งผ่านทางพันธุกรรมก็แล้วแต่ การคืนดีจึงเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของสัตว์เหล่านี้

ในฐานะที่เป็นสัตว์ชั้นสูง มนุษย์ก็มีสัญชาตญาณคือนดีเช่นเดียวกัน ถึงแม้เราจะเลิกเลียตัวหรือหาหาให้กันมานานแล้ว แต่เรามีวิธีหลากหลายมากในการคินดีและผูกไมตรีกัน การให้ของขวัญเป็นตัวอย่างหนึ่ง แต่วิธีหนึ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับมนุษย์เราก็คือ การขอโทษ

การขอโทษเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงพัฒนาการของมนุษย์ จากการอาศัยพลังกำลังเป็นเครื่องตัดสิน (might is right) มาเป็นการตัดสินโดยอาศัยความถูกต้องเป็นใหญ่ (right is might) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การขอโทษได้ช่วยให้การคินดีพัฒนาไปอีกก้าวหนึ่ง แทนที่การริเริ่มคินดีจะเป็นหน้าที่ของผู้อ่อนแอ ก็กลายเป็นภาระของผู้ผิดพลาด แม้ว่าผู้้นั้นจะมีอำนาจหรือพลังกำลังเหนือกว่าก็ตาม

การขอโทษมิใช่เครื่องหมายแสดงความ
อ่อนแอ มีแต่ในอาณาจักรสัตว์เท่านั้นที่ตัว
อ่อนแอเป็นฝ่ายคืนดีก่อน แต่สำหรับมนุษย์ผู้มี
วัฒนธรรมแล้ว ผู้ที่เอ่ยปากขอโทษก่อนต่าง
หากคือผู้ที่เข้มแข็งกว่า เข้มแข็งเพราะเขา
กล้ารับผิดชอบ เข้มแข็งเพราะเขากล้าขัดขืนคำ
บัญชาของอัตตาที่ต้องการประกาศศักดา
เหนือผู้อื่น

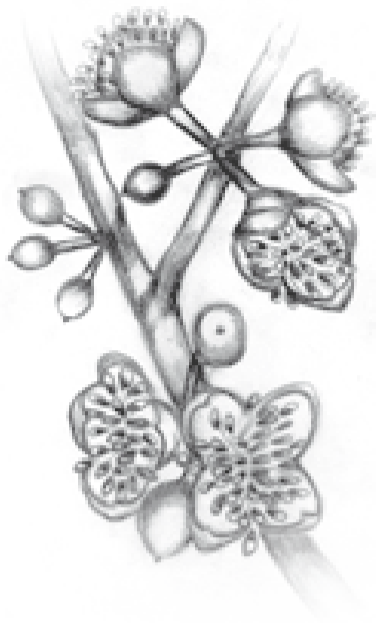
การขอโทษเป็นเครื่องแสดงความมี
อารยะของบุคคลผู้กระทำการดังกล่าว เพราะ
แสดงให้เห็นถึงความรู้ผิดรู้ชอบใหม่โน้มน้อม
สำนึกของเขา เป็นมโนธรรมสำนึกที่บอกเขาว่า
ความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าอำนาจ
เยอรมนีเป็นประเทศที่ทรงอำนาจยิ่งกว่า
โปแลนด์ แต่เมื่อนายวิลลี บรันดท์ นายก
รัฐมนตรีเยอรมันคุกเข่าต่อหน้าอนุสาวรีย์วีรชน
โปแลนด์ที่กรุงวอซอเมื่อ ๓๕ ปีก่อน เพื่อแสดง
การขอโทษแทนชาวเยอรมันที่ก่อกรรมทำเข็ญ
แก่ชาวโปแลนด์ในสงครามโลกครั้งที่สอง เขา
มิได้ทำให้เยอรมนีตกต่ำหรืออ่อนแอเลย
ตรงกันข้ามเยอรมนีกลับมีเกียรติภูมิสูงส่งขึ้นใน
สายตาชาวโลก เป็นเกียรติภูมิที่ไม่อาจสร้างขึ้น
ได้ด้วยแสนยานุภาพทางทหารหรือความมั่งคั่ง
ทางเศรษฐกิจ

การขอโทษ แม้จะกล่าวด้วยถ้อยคำเพียงไม่กี่คำว่า “ผม (ฉัน) ขอโทษ” แต่ก็มีพลังพอที่จะสมานไมตรีที่ขาดสะบั้นให้กลับมั่นคงดังเดิมได้ในชั่วพริบตา คำขอโทษเปรียบเสมือนน้ำเย็นที่ดับเพลิงแห่งโทสะ เป็นดั่งมนต์วิเศษที่สยบความโกรธ และทำลายความพยาบาทให้ปลาสนาการไป

เด็กคนหนึ่งเสียชีวิตระหว่างการผ่าตัด
หนึ่งในขณะศัลยแพทย์เสียใจมากที่เกิดความ
ผิดพลาดขึ้น เมื่อออกจากห้องผ่าตัด เขาเดินไป
หาแม่เด็กและกล่าวคำขอโทษ ในเวลาต่อมาแม่
ของเด็กได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากหมอ
ปรากฏว่าศัลยแพทย์ถูกฟ้องทุกคนยกเว้นหมอ
ผู้นั้นผู้เดียว ทนายความของคณะศัลยแพทย์
เกิดความฉงนสงสัย แต่หมอมุ้้นั้นก็ไม่สามารถ
ให้คำตอบได้ ทนายความจึงถามแม่ของเด็ก
ระหว่างการซักพยานว่า ทำไมถึงไม่ฟ้องหมอมุ้้นั้น
ด้วย คำตอบของเธอคือ “เพราะเขาเป็นคน
เดียวที่ใส่ใจ”

มีคำไม่กี่คำที่สามารถเยียวยาจิตใจของผู้สูญเสียและเจ็บปวดได้ หนึ่งในนั้นคือคำขอโทษ แต่ทุกวันนี้คำขอโทษกลับเป็นคำที่ผู้คนเปล่งออกมาได้ยากที่สุด คนจำนวนไม่น้อยยกย่องว่าการขอโทษเป็นการเปิดเผยจุดอ่อนของตน และเปิดช่องให้ผู้อื่นเล่นงานตนได้ หากหมอบขอโทษก็แสดงว่ายอมรับผิด เท่ากับเปิดช่องให้ผู้เสียหายทำการฟ้องร้องได้ ดังนั้นจึงปิดปากเงียบ แต่ใช้หรือไม่ว่าการกระทำเช่นนั้นกลับทำให้ความขัดแย้งลุกลามมากขึ้น เพราะช่วยยั่วยุให้อีกฝ่ายทำการตอบโต้หรือกดดันด้วยวิธีที่รุนแรงขึ้น จนอาจลงเอยด้วยความเสียหายของทั้งสองฝ่าย

ทุกวันนี้เราใช้ “หัว” กันมากเกินไป จึงนึกถึงแต่ผลได้กับผลเสีย เราใช้ “ใจ” กันน้อยลง จึงไม่รู้ลึกถึงความทุกข์ของผู้ที่เจ็บปวดกับการกระทำของเรา ยิ่งไปกว่านั้นนับวันเราจะมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีกันน้อยลงทุกที การคิดคำนวณถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นทำให้เราปิดใจ ไม่รับรู้ความเจ็บปวดของเพื่อนมนุษย์ และเฉยชาต่อเสียงร้องของมโนธรรมสำนึกภายใน แต่เราจะรู้หรือไม่ว่าการกระทำเช่นนั้นยิ่งทำให้จิตใจของเราแข็งกระด้าง และลดทอนความเป็นมนุษย์ของเราให้เหลือน้อยลง

การขอโทษอาจทำให้เรารู้สึกเสียหน้า แต่
แท้จริงแล้วตัวที่เสียหน้านั้นคือกิเลสมารต่าง
หาก *เมื่อเราขอโทษ สิ่งที่จะเสียไปคืออหังการ
ของอัตตา* แต่สิ่งที่เราได้มานั้นมีคุณค่ามหาศาล
นอกจากมิตรภาพแล้ว เรายังฟื้นฟูความเป็นมนุษย์
และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีให้กลับคืนมา

อย่าโยนให้ศาลเป็นผู้ตัดสินความถูก-ผิด
ไม่ว่าจะทำอะไรไปก็ตาม ควรให้มโนธรรมสำนึก
ในใจของเราเป็นเครื่องตัดสิน เมื่อผิดควร
ยอมรับด้วยตนเองว่าทำผิด ไม่ใช่ให้ศาลเป็นผู้
ตัดสิน เพราะหากปล่อยให้เป็นที่ของศาล
หรือใครก็ตาม ไม่ช้าไม่นานสำนึกในความผิด
ชอบชั่วดีของเราก็จะปลาสนาการไป ถึงตอนนั้น
เราจะยังมีความเป็นมนุษย์อยู่อีกหรือ

อันที่จริงการขอโทษไม่จำเป็นต้องหมายถึงการยอมรับผิดเสมอไป เมื่อดารายอดนิยมเกิดตั้งครรภก่อนแต่ง แม้เธอจะไม่เห็นว่านั่นเป็นความผิด แต่ก็สมควรที่จะเอ่ยปากขอโทษที่ทำให้แฟนฯ เจ็บปวดหรือผิดหวังในตัวเธอ คำขอโทษไม่ได้เกิดจากสำนึกในความผิดพลาดเท่านั้น แต่ยังเกิดจากความรู้สึกเห็นอกเห็นใจในความทุกข์ของเขา และพร้อมรับผิดชอบในความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นเพราะเรา

การขอโทษไม่ใช่เรื่องยาก ขอเพียงแต่
เปิดใจรับรู้ความทุกข์ของผู้อื่น เมื่อนั้นความ
เห็นอกเห็นใจก็จะตามมา จิตใจของเราจะอ่อน
โยนและพร้อมที่จะปลดเปลื้องเขาให้พ้นจาก
ทุกข์ ถึงตอนนั้นคำขอโทษจะออกมาเองโดย
แทบไม่ต้องพยายาม ด้วยการขอโทษ เราไม่
เพียงลดทอนความเจ็บปวดของเขาเท่านั้น แต่
ยังช่วยปลดเปลื้องทั้งเราและเขาให้พ้นจาก
วังวนแห่งความขัดแย้งและการเป็นปฏิปักษ์กัน

มนุษย์เรายากที่จะหลีกเลี่ยงการทำร้าย
กันได้ จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การรู้จัก
ขอโทษช่วยให้เราคืนดีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
โดยไม่ถืออำนาจเป็นใหญ่ บ้านเมืองจะมีความสุข
มากกว่านี้ หากผู้มีอำนาจรู้จักขอโทษผู้ด้อย
อำนาจ พ่อแม่รู้จักขอโทษลูก เจ้านายรู้จัก
ขอโทษลูกน้อง เจ้าอาวาสรู้จักขอโทษลูกวัด
หมอรู้จักขอโทษคนไข้ และนายกรัฐมนตรีรู้จัก
ขอโทษประชาชน

การขอโทษเป็นวิธีสร้างสันติที่สิ้นเปลือง
น้อยที่สุด เพราะอาศัยถ้อยคำเพียงไม่กี่คำ เป็น
เพราะเราไม่รู้จักขอโทษกัน จะเพราะกลัวเสีย
หน้าหรือเพราะความอหังการก็ตาม เราจึง
สูญเสียกันอย่างมากมาย ยิ่งใช้ความรุนแรงต่อ
กันทั้งโดยวาจาและการกระทำด้วยแล้ว ความ
สูญเสียก็ยิ่งทวีคูณ

ไม่มีการขออะไรที่ยิ่งใหญ่กว่าการขอโทษ เพราะเป็นการขอที่ไม่ได้ออกมาจากจิตที่เห็นแก่ตัว แต่มาจากจิตที่มีมโนธรรมสำนึก รู้ลึกรู้สากับความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ และอ่อนน้อม ถ่อมตน ไร้อหังการ เป็นการขอที่ไม่ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกสูญเสียเลยแม้แต่น้อย

คำขอโทษเป็นประดิษฐกรรมอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ไม่ใช่เพราะมันทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เท่านั้น หากยังเพราะช่วยให้มนุษย์คืนดีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่ใช้ความฉลาดที่ได้มาเพื่อการทำลายล้างกันเท่านั้น

บุญที่ถูกลืม

“คุณนายแก้ว” เป็นเจ้าของโรงเรียนที่
ชอบทำบุญมาก เป็นเจ้าภาพทอดผ้าป่าทอด
กฐินอยู่เรื่อยๆ ใครมาบอกบุญสร้างโบสถ์วิหาร
ที่ไหนไม่เคยปฏิเสธ

เธอปลื้มปีติมากที่ถวายเงินนับแสนสร้าง
หอระฆังถวายวัดข้างโรงเรียน

แต่เมื่อได้ทราบว่านักเรียนคนหนึ่งไม่มี
เงินจ่ายค่าเล่าเรียนค้างชำระมาสองเทอมแล้ว

เธอตัดสินใจไล่นักเรียนคนนั้นออกจาก
โรงเรียนทันที

“สายใจ” พาป้าวัย ๗๐ ปีและเพื่อนซึ่งมี
อาชีพการไปถวายภัตตาหารเช้าที่วัดแห่งหนึ่ง ซึ่ง
มีเจ้าอาวาสเป็นที่ศรัทธาับถือของประชาชน
ทั่วประเทศ เช้าวันนั้นมีคนมาทำบุญคับคั่ง จน
ลานวัดแน่นขนัดไปด้วยรถ เมื่อได้เวลาพระฉัน
ญาติโยมก็พากันกลับ สายใจพาหญิงชราและ
เพื่อนผู้พิการเดินกระเย่อ่งกระเแย่งฝ่าแดดกล้าไป
ยังถนนใหญ่เพื่อขึ้นรถประจำทางกลับบ้าน
ระหว่างนั้นมีรถเก๋งหลายสิบลคันแล่นผ่านไป..
แต่ตลอดเส้นทาง..เกือบ ๓ กิโลเมตร ไม่มี

ผู้ใจบุญคนใด รับผู้เฒ่าและคนพิการขึ้นรถเพื่อ
ไปส่งถนนใหญ่เลย

เหตุการณ์ทำนองนี้มีใช้เป็นเรื่องแปลก
ประหลาดในสังคมไทย “ชอบทำบุญแต่ไร้น้ำใจ”
เป็นพฤติกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไปในหมู่ชาวพุทธ
ทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่า คนไทยนับถือพุทธ
ศาสนากันอย่างไรจึงมีพฤติกรรมแบบนี้กันมาก

เหตุใดการนับถือพุทธศาสนาจึงไม่ช่วยให้
คนไทยมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ที่
ทุกข์ยาก

การทำบุญไม่ช่วยให้คนไทยมีเมตตา
กรุณาต่อผู้อื่นเลยหรือ หากสังเกตจะพบว่า
การทำบุญของคนไทยมักจะกระทำต่อสิ่งที่อยู่สูง
กว่าตน เช่น พระภิกษุสงฆ์ วัดวาอาราม
พระพุทธเจ้า เป็นต้น แต่กับสิ่งที่ถือว่าอยู่ต่ำ
กว่าตน เช่น คนยากจน หรือสัตว์น้อยใหญ่
เรากลับละเลยกันมาก (ยกเว้นคนหรือสัตว์ที่
ถือว่าเป็น “พวกกู” หรือ “ของกู”) แม้แต่เวลา
ไปทำบุญที่วัด เราก็มักละเลยสามเณรและแม่ชี
แต่กุฏิกุจอเต็มทีกับพระสงฆ์ อะไรทำให้เราชอบ
ทำบุญกับสิ่งที่อยู่สูงกว่าตน ใช่หรือไม่ว่าเป็น
เพราะเราเชื่อว่าสิ่งสูงส่งเหล่านั้น สามารถ
บันดาลความสุขหรือให้สิ่งดีๆ ที่พึงปรารถนาแก่

เราทำได้ เช่น ถ้าทำอาหารถวายพระ บริจาคเงิน
สร้างวัดหรือพระพุทธรูป ก็จะได้รับความมั่งมี
ศรีสุข มีอายุ วรรณะ สุข พละ เป็นต้น หรือ
ช่วยให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ มีความสุขสบายใน
ชาติหน้า ในทางตรงข้ามสิ่งที่อยู่ต่ำกว่าเรานั้น
ไม่มีอำนาจที่จะบันดาลอะไรให้เราได้ หรือไม่
ช่วยให้เราสุขสบายขึ้น เราจึงไม่สนใจที่จะช่วย
เหลือเผื่อแผ่ให้แก่สิ่งเหล่านั้น นั่นแสดงว่าที่เรา
ทำบุญกันมากมายก็เพราะหวังประโยชน์ส่วนตัว
เป็นสำคัญ ดังนั้น ยิ่งทำบุญด้วยท่าทีแบบนี้ก็
ยิ่งเห็นแก่ตัวมากขึ้น ผลคือจิตใจยิ่งคับแคบ
ความเมตตากรุณาต่อผู้ทุกข์ยากมีแต่จะน้อยลง
ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการทำบุญแบบนี้กลับจะ
ทำให้ได้บุญน้อยลง แน่หนอนว่าประโยชน์ย่อม
เกิดแก่ผู้รับอยู่แล้ว เช่น หากถวายอาหาร

อาหารนั้น ย่อมทำให้พระสงฆ์มีกำลัง
ในการศึกษาปฏิบัติธรรมได้มากขึ้น

แต่อาณิสยส์ที่จะเกิดแก่ผู้ถวายนั้น ย่อมไม่
เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะเจือด้วยความเห็น
แก่ตัว

ยิ่งถ้าทำบุญ หนึ่งร้อยบาท เพราะหวังจะ
ได้เงินล้าน บุญที่เกิดขึ้นย่อมน้อยลงไปอีก
เพราะใช้หรือไม่ว่านี่เป็นการ “ค้ากำไรเกินควร”

บุญที่ทำในรูปของการถวายทานนั้น ไม่ว่าจะ
จะเป็นอาหารหรือเงินก็ตาม จุดหมายสูงสุด
อยู่ที่การลดความยึดติดถือมั่นในตัวกูของกู

ยิ่งลดได้มากเท่าไรก็ยิ่งเข้าใกล้นิพพานอัน
เป็นประโยชน์สูงสุดที่เรียกว่า “ปรমัตถะ”

ซึ่งสูงกว่าสวรรค์ในชาติหน้า (สัมปรายิกัตถะ)
หรือความมั่งมีศรีสุขในชาตินี้ (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)

แต่หากทำบุญเพราะหวังแต่ประโยชน์
ส่วนตน อยากได้เข้าตัวมากๆ แทนที่จะสละ
ออกไป ก็ยิ่งห่างไกลจากนิพพาน หรือกลายเป็น
อุปสรรคขวางกั้นนิพพานด้วยซ้ำ

อันที่จริงอย่าว่าแต่นิพพานเลย แม้แต่
ความสุขในปัจจุบันชาติ ก็อาจเกิดขึ้นได้ยาก

เพราะจิตที่คิดแต่จะเอา นั้น เป็นบ่อเกิด
แห่งความทุกข์

ในทานมหัปผลสูตร อังคุตตรนิกาย
พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระสารีบุตรว่า ทานที่
ไม่มีอานิสงส์มากได้แก่ “ทานที่ให้อย่างมีใจ
เยื่อใยให้ทานอย่างมีจิตผูกพัน ให้ทานอย่าง
มุ่งหวังสั่งสมบุญ” รวมถึงทานที่ให้เพราะต้องการ
เสวยผลในชาติหน้า เป็นต้น

พิจารณาเช่นนี้ก็พบว่าท่านที่ชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทำกันนั้น หาใช่ท่านที่พระองค์สรรเสริญไม่ นอกจากทำด้วยความมุ่งหวังประโยชน์ในชาติหน้าแล้ว ยังมักมีเยื่อใยในท่านที่ถวาย กล่าวคือทุกๆ ที่ถวายให้พระสงฆ์ไปแล้ว ก็ยังไม่ยอมสละสิ่งนั้นออกไปจากใจ แต่ใจยังมีเยื่อใยในของชิ้นนั้นอยู่ เช่น เมื่อถวายอาหารแก่พระสงฆ์แล้ว ก็ยังเฝ้าดูว่าหลวงพ่อกำลังจะตักอาหาร “ของฉัน” หรือไม่ หากท่านไม่ฉัน ก็รู้สึกไม่สบายใจ คิดไปต่างๆ นานา นี่แสดงว่ายังมีเยื่อใยยึดติดผูกพันอาหารนั้นว่า “เป็นของฉัน” อยู่ ไม่ได้ถวายให้เป็นของท่านอย่างสิ้นเชิง

เชื่อใยในทานอีกลักษณะหนึ่งที่ได้
ทั่วไปก็คือ การมุ่งหวังให้ผู้คนรับรู้าทานนั้นๆ
ฉันเป็นผู้ถวาย ดังนั้นตามวัดวาอารามต่างๆ
ทั่วประเทศ ของใช้ต่างๆ ไม่ว่าจะ ถ้วย ชาม แก้วน้ำ
หม้อ โต๊ะ เก้าอี้ ตลอดจนขอบประตูหน้าต่างใน
โบสถ์วิหารและศาลาการเปรียญ จึงมีชื่อผู้
บริจาคอยู่เต็มไปหมด กระทั่งพระพุทธรูปก็ไม่
ละเว้น ราวกับจะยังแสดงความเป็นเจ้าของอยู่
หาไม่ก็หวังให้ผู้คนชื่นชมสรรเสริญตน การ
ทำบุญอย่างนี้ จึงไม่ได้ละความยึดติดถือมั่นใน
ตัวตนเลย หากเป็นการประกาศตัวตนอีกแบบ
หนึ่งนั่นเอง การทำบุญแบบนี้แม้จะมีข้อดีตรงที่
ช่วยอุปถัมภ์วัดวาอารามและพระสงฆ์ให้ดำรง

อยู่ได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ไม่ส่งเสริมให้ผู้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โดยเฉพาะการช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากหรือไร้อำนาจวาสนา ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่เมืองไทยมีวัดวาอารามใหญ่โตและสวยงามมากมาย แต่เวลาเดียวกันก็มีคนยากจนและเด็กถูกทอดทิ้งเป็นจำนวนมาก ไม่นับสัตว์อีกนับไม่ถ้วนที่ถูกละเลย หรือถูกปลิดชีวิตแม้กระทั่งในเขตวัด อันที่จริงถ้ามองให้กว้างกว่าการทำบุญ ก็จะพบปรากฏการณ์ในทำนองเดียวกัน นั่นคือคนไทยนิยมทำดีกับคนที่ถือว่าอยู่สูงกว่าตน แต่ไม่สนใจที่จะทำดีกับคนที่ถือว่าต่ำกว่าตน เช่น ทำดีกับเจ้านาย คนรวย

ข้าราชการระดับสูง นักการเมือง ทั้งนี้ก็เพราะเหตุผลเดียวกันคือคนเหล่านั้นให้ประโยชน์แก่เราได้ (หรือแม้เขาจะให้คุณได้ไม่มาก แต่ก็สามารถให้โทษได้) ประโยชน์ในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นประโยชน์ทางวัตถุ อาจเป็นประโยชน์ทางจิตใจก็ได้ เช่น คำสรรเสริญ หรือการให้การยอมรับ ประการหลังคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนไทยชวนขวยช่วยเหลือฝรั่งที่ตกทุกข์ได้ยากอย่างเต็มที่ แต่กลับเมินเฉยหากคนที่เดือดร้อนนั้นเป็นพม่า มอญ ลาว เขมร หรือกะเหรี่ยง ใช่หรือไม่ว่าคำชื่นชมของพม่าหรือกะเหรี่ยงมีความหมายกับเราน้อยกว่าคำสรรเสริญของฝรั่ง

บุคคลจะได้ชื่อว่าเป็นคนใจบุญ ไม่ใช่ เพราะนิยมทำบุญกับสิ่งที่อยู่สูงกว่าตนเท่านั้น หากยังยินดีที่จะทำบุญกับสิ่งที่เสมอกับตนหรือ อยู่ต่ำกว่าตนอีกด้วย แม้เขาจะไม่สามารถให้คุณ ให้โทษแก่ตนได้ ก็ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้เพราะมิได้หวังผลประโยชน์ใดๆ นอกจาก ความปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ นี่คือกรุณาที่แท้ ในพุทธศาสนา การทำดีโดยหวังผลประโยชน์ หรือยังมีการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติอยู่ ย่อม ไม่อาจเรียกว่าทำด้วยเมตตากรุณาอย่างแท้จริง

จะว่าไปแล้วไม่เพียงความใจบุญหรือ
ความเป็นพุทธเท่านั้น แม้กระทั่งความเป็น
มนุษย์ก็วัดกันที่ว่า เราปฏิบัติอย่างไรกับคนที่
อยู่ต่ำกว่าเราหรือมีอำนาจน้อยกว่าเรา หาได้วัด
ที่การกระทำต่อคนที่อยู่สูงกว่าเราไม่ ถ้าเรายัง
ละเลยเด็กเล็ก ผู้หญิง คนชรา คนยากจน
คนพิการ คนป่วย รวมทั้งสัตว์เล็กสัตว์น้อย
แม้จะเข้าวัดเป็นประจำ บริจาคเงินให้วัด
อุปถัมภ์พระสงฆ์มากมาย ก็ยังเรียกไม่ได้ว่า
เป็นคนใจบุญ เป็นชาวพุทธ หรือเป็นมนุษย์
ที่แท้ ไม่ผิดหากจะกล่าวว่าเป็นเครื่องวัดความ
เป็นศาสนิกที่แท้ในทุกศาสนาด้วย แม้จะปฏิบัติ
ตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเคร่งครัด
แต่เมินเฉยความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ หรือ
ยิ่งกว่านั้นคือกดขี่บีทาคู่คนในนามของพระเจ้า
ย่อมเรียกไม่ได้ว่าเป็นศาสนิกที่แท้ จะกล่าวไปใย
ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ในแง่ของชาวพุทธ การช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ยากเดือดร้อน ทั้งๆที่เขาไม่สามารถให้คุณให้โทษแก่เราได้เป็นเครื่องฝึกใจให้มีเมตตากรุณา และลดละความเห็นแก่ตัวได้เป็นอย่างดี ยิ่งทำมากเท่าไร จิตใจก็ยิ่งเปิดกว้าง อดตาก็ยิ่งเล็กลง ทำให้มีที่ว่างเปิดรับความสุขได้มากขึ้น ยิ่งให้ความสุขแก่เขามากเท่าไร เราเองก็ยิ่งมีความสุขมากเท่านั้น สมดังพุทธพจน์ว่า “ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข” เป็นความสุขที่ไม่หวังจะ ได้รับ แต่ยิ่งไม่อยาก ก็ยิ่งได้ ในทางตรงข้ามยิ่งอยาก ก็ยิ่งไม่ได้ เมื่อใจเปิดกว้างด้วยเมตตา กรุณา เราจะพบว่าไม่มีใครที่อยู่สูงกว่าเราหรือ

ต่ำกว่าเรา ถึงจะเป็นพม่ามอญ ลาว เขมร
กะเหรี่ยง ลัวะ ขมุ เขาก็มีสถานะเสมอเรา คือ
เป็นเพื่อนมนุษย์ และเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่
เจ็บ ตาย กับเรา แม้แต่สัตว์ก็เป็นเพื่อนเราเช่น
กัน จิตใจเช่นนี้คือจิตใจของชาวพุทธ และเป็นที
สถิตของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การทะนุ
บำรุงพุทธศาสนาที่แท้ก็คือการบำรุงหล่อเลี้ยง
จิตใจเช่นนี้ให้เจริญงอกงามในตัวเรา ในลูก
หลานของเรา และในสังคมของเรา หาใช่การ
ทุ่มเงินสร้างโบสถ์วิหารราคาแพงๆ หรือสร้าง
พระพุทธรูปให้ใหญ่โตที่สุดในโลกไม่

ดังนั้น เมื่อใดที่เราเห็นคนทุกข์ยาก ไม่ว่าจะ
เขาจะเป็นใครมาจากไหน เชื้อชาติอะไร ตำต้อย
เพียงใดอย่าได้เบือนหน้าหนี ขอให้เปิดใจรับรู้
ความทุกข์ของเขา แล้วถามตัวเองว่าเราจะช่วย
เขาได้หรือไม่ และอย่างไร เพราะนี่คือโอกาสดีที่
เราจะได้ทำบุญ ลดละอัตตาตัวตน และบำรุง
พระศาสนาอย่างแท้จริง

ประวัติ

พระไพศาล วิสาโล

เดิมชื่อ ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นชาวกรุงเทพฯ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ แผนกศิลปะ จากโรงเรียนอัสสัมชัญ และสำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (ใช้เวลาเรียน ๔ ปีครึ่งจึงสำเร็จการศึกษาด้วยเกรดเฉลี่ย ๒.๖) ระหว่างเรียนที่ธรรมศาสตร์ เคยเป็นสาราณียกรปาจารย์สาร (๒๕๑๘-๒๕๑๙) และเป็นเจ้าหน้าที่กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ (จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๒๖) โดยมีบทบาทร่วมในแนวทางอหิงสาต่อเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ จนเป็นเหตุให้ถูกล้อมปราบ ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลา ๓ วัน

ต่อมา ในปี ๒๕๒๖ อุปสมบท ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร เรียนกรรมฐานจากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ วัดสนามใน ก่อนไปจำพรรษาแรก ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยศึกษาธรรมกับหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเป็นเจ้าของวัดป่าสุคะโต แต่ส่วนใหญ่พำนักอยู่ที่วัดป่ามหาวัน อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยจำพรรษาสลับระหว่างวัดป่าสุคะโต กับวัดป่ามหาวัน

นอกจากการจัดอบรมปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว พระไพศาลยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย กรรมการมูลนิธิสันติวิถี กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์

ทุกวันนี้ พระไพศาลยังเขียนหนังสือและบทความอยู่เป็นประจำ ผลงานรวมเล่มที่ผ่านมามีจำนวนไม่น้อย ได้แก่ งานเขียนจำนวน ๘๑ เล่ม งานเขียนร่วม ๑๗ เล่ม งานแปล และงานแปลร่วม ๙ เล่ม งานบรรณาธิกรณ์และบรรณาธิกรณ์ร่วม ๗ เล่ม

ผลงานล่าสุดคือ ศาสนาประจำใจ ไม่มีคำว่าสายเกินไป และ บุญที่ถูกลืม ทั้งสามเล่มนี้รวบรวมและคัดสรรจากบทความที่ดีพิมพ์ในคอลัมน์จิตวิวัฒน์ และคอลัมน์มองอย่างพุทธ หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘ - ปัจจุบัน

